

BAZI SOSYALİT ÜLKELERDE MARKALAR VE MARKA LİSANSLARI *

Çeviren :

Dr. Nenad JANKOVIC

Prof. Dr. Akar ÖÇAL

Sempozyumun son tebliğini teşkil eden bu tebliğimde, ben de, benden önce tebliğ verenlerce ele alınan konuya değinmekle beraber açıklamalarımı Bulgar, Çek ve Yugoslav kanunlarına dayandıracam.

Yapılan bu toplantı aydınlatıcı olmak karakteri taşıdığından temas edilen sorunların hukuki veçhelerini bir tarafa bırakarak özellikle doğu ülkeleri ticaret ve sanayi mensupları için büyük önem arzeden hususları açıklamakla yetineceğim.

Bu üç ülkede fabrika, ticaret ya da hizmet markalarının sahiplerine sağladığı haklara temas etmeden önce, markaların sadece ticari ya da sınai işletmeler yararına olarak değil, aynı zamanda kamunun, yani müstehlikin ya da hizmetten yararlananların menfaatlerini himaye bakımından da ihdas edilmiş olduğuna dikkat nazarları çekmek gerekir. Markaların bu asli karakterini, markalara ilişkin Bulgar, Çek ve Yugoslav kanunlarının birçok hükmünde görmek mümkündür.

Her üç ülke kanununda da, öteki ülkelerde olduğu gibi, karışıklık yaratmaya müsait ya da hatalı işaretlerle müstehliki yanıltıcı karakter taşıyan işaretlerin marka olarak tescilini önleyen hükümler mevcuttur. Söz konusu her üç kanunda da yer alan ve daha önce gerçekleştirilen kullanmaya bağlı hakkın tanınmasına ilişkin bulunan hükümler, tescilli olmasa bile bir işaretle malların kalitesi konusunda bir garanti görmeye alışık müstehlikin haklarını koruma amacını da taşımaktadır. Marka ile işletme arasındaki bağıllık,

(*) Symposium des BIRPI de la Propriété Industrielle Est-Ouest
Budapest 1966, Genève 1967. s. 279-287.

istisnai haller hariç bırakılırsa markanın işletmeden ayrı olarak devredilmesinin imkânsız oluşu, kamunun ihtiyaç ve manfaatlerinin korunmakta bulunduğuna bir delil teşkil eder.

Bulgar kanununa göre, işletmeler kendi markalarını taşıyan malları piyasaya sürmek zorundadırlar, ancak İç Ticaret Bakanlığı onları bu mecburiyetten hariç tutabilir. Hatta ticaret markaları bazı mallar için mecburi olabilir. Bu hükmün amacı, kolayca da anlaşılabilirliği gibi, malın kalitesinden sorumlu olan teşekkülü, marka sayesinde, kolaylıkla ferdileştirmekten ibarettir. Nihayet, işletmeler, kooperatifler ve sosyal teşekküllerle beraber bütün ilgililer markanın terkinini talep edebilirler.

Çek kanununda, markaların, farklı işletmelerin mallarını birbirlerinden ayırdığına aynı zamanda da müşterinin mallar arasında seçim yapmasını kolaylaştırdığına ve malın kalitesi konusunda işletmeye bir sorumluluk yüklemekte olduğuna açıkça işaret olunmaktadır. Malları, işletmenin ticaret ünvanını, merkezini ve öteki bazı verileri taşıyan bir etiketle işaretlemek zorunludur, fakat etiket olarak bazı hallerde, tescilli marka kullanmak zorunluğudur.

Yugoslav kanununda da buna benzer hükümler mevcuttur. Marka kullanmak mecburi değildir, fakat yetkili federal organlar bazı mal ya da hizmetlerin ancak tescilli markalarla işaretlendikten sonra piyasaya sürülebileceğini öngörebilirler. Daha önce himayeye kavuşan bir markaya benzer bir işaretin, yeni mal ya da hizmetler için tescili mümkün değildir; bu türlü tescil talepleri reddedilir. Markaya ilişkin bir hak, harcın ödenmemesi ya da terk suretiyle ortadan kalkarsa, bu hakkın sona ermesinden itibaren üç yıl içinde, aynı markanın aynı ya da benzer mal ya da hizmetler için bir başkası adına tescili mümkün değildir. Kanun koyucu, bu süreyi eski malike ilişkin olarak kamu zihninde yer alan anıların silinmesi için gerekli görmüştür. Lisans sahibi aynı kalitede mal ya da hizmet arzına mecburdur. Nihayet, markanın iptaline ilişkin olarak herhangi bir kimse de, bir ekonomik teşekkül durumunda olmasa bile, dava ikame edebilir.

Bununla beraber şunu işaret etmek gerekir ki, kamunun himayesi konusundaki bu titizlik sebebiyle, istisnai hallerde ve çok sınırlı ölçülerde marka sahiplerinin haklarına zarar verme söz konusu olabilir.

Markalarla ilgili kanun hükümlerini incelemekte olduğumuz sosyalist ülkelerde marka sahiplerine sağlanan temel ve asli hak, tescilli markanın mutlak şekilde kullanılmasına ilişkin bir haktır. Marka, bizzat mallar üzerinde, her çeşit ambalajlar üstünde, ticarete has kâğıtlar üzerinde v.s. kullanılabilir. Mutlak kullanma hakkı batı ülkelerinde de marka sahiplerine sağlanmıştır ve bu konuda her iki çeşit ülke mevzuatı arasında büyük fark olmadığı gibi, hakkın şumülünde de büyük bir fark sözkonusu değildir.

Bulgaristan'da, marka sahiplerine tanınan mutlak kullanma hakkı, tescilli markanın başka teşekküllerce haksız şekilde kullanılmasına mani olmak imkânını kapsar. Marka sahibi, zarar-zıyan talebinde de bulunabilir. Tescil tarihinden itibaren üç yıllık sürenin dolmasından sonra, markanın terkinini sağlamak için dava açmanın imkânsız oluşu da, marka sahibi için bir üstünlük teşkil eder. Çek kanununda da bunlara benzer hükümler mevcuttur. Markayı tescil ettiren işletme söz konusu markayı malları üzerine koymak bakımından bir mutlak haktan yararlanır ve aynı çeşit mallar için daha sonra yapılan ve kendi markası ile aynı olan ya da karışıklığa sebep olabilecek nitelik taşıyan bir markanın terkinini isteyebilir. Yugoslav kanununa göre, marka sahibi markayı kullanmada mutlak hakka maliktir ve haksız kullanmaların men'ini talep edebilir, zarar-zıyan talebinde bulunabilir.

Söz konusu kanunlar, markanın tescili ya da tevdiinin sağladığı mutlak kullanma hakkından ayrı olarak, kullanmadaki önceliği de göz önünde tutmaktadırlar. Birçok batı ülkesinde de durum böyledir.

Eş ya da benzer işaretler için birçok tescil talebinin yapıldığı hallerde, Bulgaristan'da, inkitasız olarak kullanmada önceliği haiz bulunan talep tescil edilmektedir. Tescil talebinde bulunan markanın daha önce kullanılmakta olduğunu iddia eden, belgeleri de ibraz etmekle mükelleftir. Ancak söz konusu işareti kimsenin kullanmamış olması halinde marka hakkı ilk tescile dayanır.

Çekoslovakya'da ve Yugoslavya'da, tescil esnasında, işaretin daha önceden kullanılıp kullanılmadığı tetkik konusu yapılmaz. Fakat tescilli marka sahibinin hakkı, bir başka teşekkülün bu markayı daha önce kullanmış olması sebebiyle ortadan kaldırılabılır.

Çek kanunu, marka sahibinin, hakkını, aynı ya da karışıklık doğuran işareti aynı çeşit mallar üzerinde daha önce kullanmış olan

kimseye karşı dermeyan edemeyeceğini öngörmektedir. Üstelik, söz konusu işareti tescilli markanın tevdiinden önce kullanmış olan kimse, tescilli izleyen üç yıl içinde, eş ya da benzer marka kaydının terkinini talep edebilir. Terkin, tescilli marka sahibi markasını tescil talebinin tevdiinden önce asgari aynı süre boyunca kullanmışsa, mümkün değildir.

Önce kullanmadan doğan haklar Yugoslav kanununda da hemen hemen aynı şekilde korunmaktadır. Bir başkası adına tescilli markanın aynı ya da eşi olan bir işareti, eş ya da benzer mal veya hizmetler için kullandığını ispat eden kimsenin açtığı dava sonucu olarak markaya ilişkin hak geri alınır. Tescilli marka sahibi söz konusu işareti talebin tevdiinden önce geri alma talebinde bulunan teşekkül kadar yahut daha uzun süreyle kullanmış ise, hakkın geri alınması mümkün değildir. İyi niyetli tescilli marka sahibi bakımından da bu dâva için üç yıllık süre sözkonusudur. Hakkın geri alınmasına karar verilirse, davacı, üç aylık süre içinde, sicile bu markanın maliki olarak tescil edilmesini talep edebilir.

Daha sonra tescili yapılan markanın bir taklit teşkil etmediğine, yahut her iki markanın eş ya da benzer mallar üzerinde kullanılmadığının tespitine ilişkin talepleri doğu ülkelerinde de yapmak mümkündür. Yalnız talepçinin bu tespitite meşru menfaatinin bulunduğunu ispatlaması gerekir.

Zararlarla ilgili olarak şu husus ifade edilebilir ki, söz konusu sosyalist ülkelerde, batı ülkelerinde mevcut bulunan hükümlerden çok farklı hükümler mevcut değildir.

Eş ya da benzer markanın haksız kullanılması, Bulgaristan'da, marka sahibinin haklarına bir tecavüz olarak telâkki edilmektedir. Marka sahibi öteki teşekküller, işletmeler ya da şahıslarca yapılan bu şekildeki haksız kullanmalara mani olunmasını talep edebilir. Hatta malik tazminat da talep edebilir. Fakat marka kanununda taklit markanın benzerliğini ya da ayniyetini takdirde kullanılacak esaslar vaz edilmiş değildir. Şunu da belirtelim ki, markanın terkinini davası herkes tarafından açılabileceği halde, taklit davası ancak markanın sahibi tarafından ikame edilebilir.

Çek kanunu tescilli markanın ve karışıklığa sebep olabilecek bir işaretin, aynı cins mallar üzerinde, marka sahibinin izni olmaksızın, bir başkası tarafından kullanılmasını menetmektedir. Hatta kanun, marka sahibinin, bir başkası adına benzer mallar için daha

sonra tescilli yapılan markanın, bu markanın kendisinininkinin eşi ya da karışıklığa sebep olabilecek şekilde benzeri olması hallerinde kayıttan terkinin isteyebileceğini de hükme bağlamıştır. Söz konusu kanun da tescilli marka ile taklit işaret arasındaki benzerliğin değerlendirilmesi bakımından hiçbir esas getirmiş değildir.

Markanın haksız olarak kullanılması ya da onun taklidi, Yugoslavya'da da, malikin haklarına bir tecavüz olarak telâkki edilmektedir. Bu gibi durumlarda malik markasının haksız şekilde kullanılmasının men'ini, masrafları faile ait olmak üzere tecavüz olayına ilişkin kararın ilânını ve nihayet tazminat talep edebilir. Yugoslav kanunu benzerliğin takdirinde dikkate alınacak esasları da öngörmektedir. Aşağıdaki durumlarda bir işaret bir tescilli markanın ya da bir marka bir başka markanın benzeridir.

a) Eğer vasat alıcı ya da hizmetten yararlanan kimse bunlar arasında bir farkın bulunduğunu ancak özel bir dikkat sarfederek anlayabiliyorsa,

b) Eğer tescilsiz kullanılan işaret ya da sonra tescilli yapılan marka, markanın tercümesi ya da kopyası ise.

Yugoslavya'da daha önce bir kimse adına tescilli yapılmış olan bir markanın bir başkası tarafından yeniden tesciline ilişkin talep, eğer marka aynı cins mal ya da hizmetler için kullanılacaksa, idarece reddedilmekte olduğundan, mahkemeden bir markanın tamamen kopya edilmesi bir ilgili olarak bir karar almak imkânı doğmamıştır. Müşterinin mal ya da hizmetleri karıştırmasına sebep olduğu halde idarece tescil talepleri reddedilmeyen yahut da tescilsiz işaretler konusunda ise durum böyle değildir. Bu durumlarda, malları mukayeseli olarak incelemek imkânını bulamayan vasat alıcının satın almak istediği mal yerine taklit markayı ya da işareti taşıyan malı alması söz konusu olabileceğinden, marka sahibinin hakkı daima ihlâl edilmiş olur.

Markaların devri sorunu uzun süre tartışma konusu yapılmıştır. Bazı kimselere göre, markalar berat ya da resim ve modellerin devrinde olduğu gibi, serbestçe devredilebilmelidirler. Diğer bazı kimselere göre ise aksine markalar özel bir karakter taşımakta olduğundan, devirlerin ancak işletme ya da üzerine konuldukları mallarla birlikte müsaade edilmelidir.

Bu görüş ayrılığı kanunlara da aksetmiş bulunmaktadır. Bazı ülkeler markaların serbestçe devrini kabul etmekte oldukları halde

Markalar ve Marka Lisanları

birçoğu da markaların işletmeden ayrı olarak devrini mümkün görmemektedirler. Bu iki görüş arasında yer alan çözüm şekilleri de mevcuttur.

Batı ülkeleri, fabrika, ticaret ve hizmet markalarının iki fonksiyon icra etmekte olduğunu göz önünde tutarak işletme ile markanın birbirine bağılılığı ilkesini kabul etmişlerdir. Gerçekten, bu görüşe göre markalar, bir taraftan marka sahibinin haklarını özellikle haksız rekabete v.s. karşı korurken öte yandan da kamunun menfaatlerini himaye eder. Alıcılar, marka sayesinde satın almak istedikleri benzer mallar arasında bir seçim yapabilirler; onlara malın menşei ve kalitesinden sorumlu olanı gösteren markadır. Uzun süreden beri markanın bir ekonomik teşekkülün ayırmedici işareti olduğu bilindiği için, markanın belki de malın kalitesini devam ettirmek imkânına sahip olmayan bir kimseye devri halinde, alıcıların yanılgıları söz konusu olabilecektir. Bu sebeple kanun, kamunun menfaatlerini himaye için, markaların devrine bazı kısıtlamalar getirmelidir.

Yürürlükte olan Bulgar kanununa göre, markanın kullanılması işletmeye bağlıdır. İşletmenin devri markanın devrini de kapsar. Bununla beraber, işletmenin devri markadan müstakil olarak yapılabilir, fakat bu durumun açıkça şart edilmesi gerekir.

Çekoslavakya'da da aynı ilke benimsenmiştir: Marka tescil edildiği işletmeden ayrı olarak devredilemez. Fakat, Bulgaristan'da olduğu gibi, bazı istisnalar mevcuttur. İşletmenin ekonomik faaliyetinin yeniden organize edilmesi halinde, idari merciler markanın devrine müsaade edebilirler. Bu türlü izin özellikler istihsalin organizasyonunda ya da ticari organizasyonda bir değişiklik yapılması yahut markanın üzerine konulacağı malların satış organizasyonundaki değişiklik halinde verilmektedir. Bu gibi hallerde markaya ilişkin hak başka bir işletmeye geçer.

Eski Yugoslav kanununa göre, işletmeye bağlı olan markaya ilişkin hak, ancak işletme ile birlikte başkasına devredilebilir ki, yeni kanun da ufak bir farkla aynı ilkeyi muhafaza etmektedir. Marka bir başka teşekküle ancak işletme ya da işletmenin bir kısmı yahut hizmet ile birlikte devredilebilir. Bu sebeple bir atelyenin devri bu atelyede imal edilen mallar ya da onun tarafından yapılan hizmetler için tescili yapılan markanın da devrini yaratabilir. Bundan ayrı devir ihtimalleri mevcut değildir. Fakat yabancılar arasında ken-

di ülkelerinde gerçekleştirilen devir işlemleri söz konusu olursa bu devirlerin, menşe ülke kanunlarına göre geçerli olması şartıyla, tescillerine tevessül edilmektedir. Bununla beraber kollektif markalar bir başkasına devredilemezler.

Şöyle bir soru akla gelebilir: Bir devrin tescilini sağlamak için ne gibi işlemler gereklidir?

Bulgaristan'da, markanın devri konusunda anlaşma mevcutsa, devralan, altı aylık bir süre içinde, devir mukavelesinin suretini ya da buna eş bir başka belgeyi ibraz ederek, durumdan idari mercileri haberdar etmeye mecburdur. Buna tevessül edilmezse, markayı mutlak şekilde kullanma hakkı düşer. Yapılan devir işlemleri sicile kaydedilir.

Çekoslavakya'da yürürlükte olan ilkeye göre, devir talepleri işletmenin devrini ya da ekonomik faaliyetin yeniden düzenlenmesini tevsik eden belgelerle birlikte yapılmalıdır. Müsaade edilen devir işlemleri sicile kaydedilir ve keyfiyet ilân olunur.

Yugoslavya'daki usul de farklı değildir. Devire sunulan belgelerin tetkikinden sonra, idari makamlarca müsaade olunur. Devralan teşekkül, devirin sicile kaydiyle beraber marka üzerinde hak sahibi olur.

Lisans sorunu da sıkı şekilde markaların devri sorununa bağlıdır. Eğer markaların serbestçe devri sistemi benimsenirse, lisans verilmesine de müsaade olunacağı açıktır. Fakat markaların işletmelele ilgili olduğu rejimlerde markayı kullanma hakkının devrine müsaade edilip edilemeyeceği sorunu önem arz etmektedir. Bu konudaki gelişmelerin olumlu yönde olduğuna şahit olmaktayız.

Çekoslavak kanununda hiç kimsenin malikin izni olmaksızın markayı kullanamayacağı öngörülmüştür. Bu sebeple markayı kullanma hakkının devrini sağlama mümkündür. Malikin markasının haksız surette kullanılmasına mani olabildiği Bulgaristan'da da durum aynıdır. Bununla beraber, marka lisansı verilmesi ancak yeni Yugoslav kanununda açıkça öngörülmektedir.

Yugoslavya'da marka sahibi bir başka teşekküle markanın mutlak kullanma hakkından istifade etmek imkânını sağlayabilir. Lisans mukavelesi yazılı şekilde yapılmadıkça geçerli olmaz. Bu mukavele lisansın sicile kaydını sağlamak için verilecek dilekçe ile idari mercilere sunulmalıdır. Kanun lisans mukavelesinde özellikle yer alacak şartları da öngörmektedir. Lisanstan yararlanan kimsenin mar-

ka sahibine ödemek zorunda olduğu tazminat miktarı, bunun tespit şekli, lisans süresi ve lisansın kapsamı (lisansın tür mü, yoksa kısmi mi olduğu) gibi hususlar, bunlar arasında sayılabilir.

Şu husus düşünülebilir ki, marka sahibinin mal ya da hizmetlerin kalitesinin muhafazasında menfaati vardır. Bu sebeptir ki, marka sahibi, mukavele ile, mal ya da hizmetlerinin ün kazanan önceki kalitesinin muhafazası için lisans sahibini icbar edebilir. Fakat kanun, sadece malikin değil, aynı zamanda kamunun menfaatlerini de dikkat nazara aldığından, lisanstan yararlanan teşekkül, mal ya da hizmetlerin kalitesini muhafazaya mecbur tutmaktadır. Üstelik lisansın verildiği teşekkül, mallar üstüne açıkça ve görülebilir şekilde, menşeini gösterir bir işaret koymaya mecburdur. Buna benzer bir mükellefiyet hizmetler içinde söz konusudur. Bu hükümlere aykırı davranışta bulunanlar ekonomik suç işlemiş sayıldığından, para cezasına mahkûm edilirler.

Şunu da işaret etmek gerekir ki, kanun, lisans sahibine, onun marka sahibi karşısındaki haklarını teminat altına almadığı halde, muayyen mükellefiyetler yüklemektedir. Gerçekten, kanun özellikle marka sahiplerine, markaya ilişkin haklarını lisans süresince muhafaza etmek bakımından, hiçbir mükellefiyet tahmil etmemiştir. Malikler marka üzerindeki haklarından her an vazgeçebilirler, ya da harç ödemeyerek bu hakkın sukut etmesine yardımcı olabilirler. Bu sebeptir ki marka sahibi borçlarını lisans mukavelesinde saptamak gerekir.

Sonuç olarak şunu ifade edelim ki, markaların tabi olduğu rejim bakımından doğu ve batı ülkeleri arasında büyük farklar mevcut değildir.